

پیش نویس اول - غیر قابل استناد

تهیه شده توسط دفتر مطالعات و پژوهش

مرکز برنامه ریزی و پژوهش

فرم درخواست انجام طرح پژوهشی (RFP)

www.emdad.ir

کد طرح:

استان:

نام دستگاه اجرایی: کمیته امداد امام خمینی^{ره} دفتر مرکزی

عنوان طرح: طراحی نظام مددکاری کمیته امداد امام خمینی(ره)

معرفی اجمالی کار فرما:

کمیته امداد امام خمینی^{ره} از جمله اولین نهادهایی است که پس از گذشت مدت کوتاهی از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در ۱۴ اسفند ۱۳۵۷ توسط رهبر فقید انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی^{ره} برای مدت نامحدود و به منظور حمایت و رسیدگی به محرومان و مستضعفان و خودکفا نمودن آنان تأسیس شد.

شیوه اداره کمیته امداد امام^{ره} در روزهای آغازین به صورت شورایی بود و یک نفر به عنوان سرپرست، مسئولیت امور اجرایی این نهاد را بر عهده داشت. در تاریخ ۲۰ خرداد ۱۳۶۶ و پس از گذشت حدود ۱۰ سال از فعالیت این نهاد انقلابی اولین اساسنامه کمیته امداد امام(ره) به منظور ایجاد تشکیلات مناسب و برنامه ریزی و تمشیت بهتر امور تهیه و توسط بنیان گذار کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی^{ره} توشیح گردید و سرلوحه فعالیت امدادگران این نهاد قرار گرفت.

«تلاش در تحقق و بررسی و شناخت انواع محرومیت های مادی و معنوی افراد و خانواده های محروم و اقدام به رفع آنها، پرداخت مستمری به افراد محروم، اعطای وام به خانواده های محروم جهت خودکفا شدن، درمان، کمک به تعمیر مسکن، تحصیل، ازدواج و تجهیزیه در حد توان، ایجاد بیمارستان، درمانگاه و داروخانه جهت درمان افراد بی بضاعت و تهیه وسایل آموزشی و انجام خدمات فرهنگی و کمک های آموزشی» از جمله وظایفی بود که طبق اساسنامه، بر عهده کمیته امداد قرار داشت.

در تاریخ ۲۹ آذر ۱۳۸۰ با اذن مقام معظم رهبری^{زیدعنه}، بازنگری در اساسنامه امداد امام^{ره} با توجه به تغییر و تحولات روز انجام و پس از توشیح رهبر معظم انقلاب^{دامت برکاته} در دستور کار قرار گرفت. «بررسی و ارائه پیشنهاد خط مشی ها، سیاست های اجرایی، طرح ها، برنامه ها و روش های مناسب برای رفع محرومیت های نیازمندان در ابعاد مختلف، حمایت موردی از افراد و خانواده های نیازمند در برابر مشکلات ناشی از بروز حوادث و بلایای طبیعی و غیرطبیعی، ارائه خدمات مشاوره و مددکاری و حمایت های لازم حقوقی و قضایی به افراد و خانواده های نیازمند و تمهیدات لازم به منظور احیای فرهنگ انفاق و ایثار، نشر سنت های حسنه اسلامی و جلب و هدایت امکانات و کمک های مردمی و دولتی و غیر دولتی جهت حمایت از افراد و خانواده های نیازمند» نیز به وظایف پیشین کمیته امداد طبق اساسنامه جدید، اضافه گردید.

در تاریخ ۱۶ فروردین ۱۳۹۴ و اصلاح مجدد، اساسنامه توسط مقام معظم رهبری^{دامت برکاته} توشیح گردید. «ارائه تسهیلات قرض الحسنه به نیازمندان در چهارچوب ضوابط مصوب هیأت امنای امداد امام^{ره} از طریق ایجاد صندوق قرض الحسنه با جذب سپرده های مردمی، بهره گیری از امکانات سایر صندوق های قرض الحسنه، بهره گیری از قرض الحسنه و تسهیلات بانک ها و مراکز دولتی و استفاده از سایر ظرفیت های قانونی، ارائه خدمات فرهنگی به افراد و خانواده های نیازمند و ارتقاء باورهای دینی و سبک زندگی اسلامی آنان از طریق فعالیت های آموزشی، تربیتی با بهره گیری از ظرفیت حوزه های علمیه و دیگر مراکز فرهنگی، ایجاد سازوکار قانونی به منظور هماهنگی و ساماندهی نظارت بر حسن عمل مؤسسات خیریه رسمی مرتبط با فعالیت های امداد امام» به سرفصل وظایف این نهاد اضافه گردید.

محرمانه

عادی

طبقه بندی:

کاربردی

توسعه ای

نوع طرح: بنیادی

الف) بیان مسأله:

امام باقر (علیه السلام):

"إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَدْعُ شَيْئًا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ الْأُمَّةُ إِلَّا أَنْزَلَهُ فِي كِتَابِهِ وَبَيَّنَّهُ لِرَسُولِهِ ص وَ جَعَلَ لِكُلِّ شَيْءٍ حَدًّا وَ جَعَلَ عَلَيْهِ دَلِيلًا يَدُلُّ عَلَيْهِ وَ جَعَلَ عَلَى مَنْ تَعَدَّى ذَلِكَ الْحَدَّ حَدًّا"

"به راستی خداوند بلند مرتبه تمام آنچه را که امت بدان نیازمندند، در کتاب خویش نازل فرموده و آن را برای پیامبرش به روشنی بیان کرده و برای هر چیز حد و مرزی بر نهاده و دلیلی روشنگر برای آن قرار داده و نیز برای متجاوزان از آن حد و مرز، کیفری مقرر ساخته است."

الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۱، ص ۵۹

تعالیم اسلام مجموعه‌ای است کامل از اعتقادات، اخلاقیات و احکام که به گونه منسجم و به هم پیوسته به وسیله امین وحی در اختیار انسان قرار گرفته است. از این رو آموزه‌های اسلامی دارای ویژگی‌های «جامعیت» و «نظام‌مندی» است.

می‌توان جامعیت دین را به حضور گسترده و شمول احکام در جمیع شئون حیات بشری تفسیر کرد؛ به طوری که در دین منطقه فراغی باقی نماند که دین شامل آن نشود و آن را فرا نگیرد. در حقیقت انسان در تمامی روابط خود ضابطه الهی می‌خواهد و دینی جامع، دینی است که متکفل بیان همین ضوابط و احکام الهی باشد، آن هم نه تنها جعل و بیان حکم، که «ایصال حکم به مکلف» هم به لحاظ قاعده «لطف» بر عهده شارع حکیم است.

با پذیرش خاتمیت و کمال و جامعیت دین اسلام و این که قلمرو دین تمامی عرصه‌های حیات فردی و اجتماعی انسان است، به این سؤال اساسی می‌رسیم که دیدگاه‌های اسلام در موضوعاتی چون اجتماع، اقتصاد، سیاست و تربیت چیست؟ و راه استخراج شاکله آن کدام است؟ چگونه دین ثابت می‌تواند نیازهای متغیر و متحول انسان را پاسخ گوید؟ و با ایجاد چه روشی می‌توان به پاسخ‌گویی پرداخت. امروزه اسلام در مقابل مکاتب و نظام‌های مختلف باید دیدگاه‌های خود را بیان کند. اسلام در زمینه مسائل مربوط به انسان و جامعه و حکومت آموزه‌هایی دارد که باید آن‌ها را استخراج کرد، اما چگونه؟ نظام‌سازی در حقیقت پاسخی به این چگونگی است. نظام‌سازی به دست آوردن عناصر پویای دین در ساحت‌های مختلف و عرصه‌های گوناگون زندگی فردی و اجتماعی انسان است که موجب پاسخ‌گویی و هماهنگی اسلام با تغییرات زمانه می‌شود.

نظام‌سازی برای حکومت‌هایی که دارای مبانی فکری و ارزشی متفاوتی هستند حائز اهمیت ویژه‌ای بوده و لذا طراحی نظامات برای اداره جامعه مبتنی بر مبانی اصیل اسلامی امری اجتناب‌ناپذیر است.

نظام یعنی مجموعه‌ای منسجم و هدفمند از عناصر متجانس به نحوی که بتواند به مثابه یک سیستم واحد عمل کرده و با استفاده از ستاده‌های مرتبط و پردازش آن‌ها، داده یا داده‌های کارآمد به محیط ارائه نماید. به عبارتی نظام، ریشه در نظم و سامان امور دارد. این نظم به نحوی است که اجزای مشابه و متجانس با قرار گرفتن در کنار و در ارتباط منطقی با همدیگر یک هویت واحد، مستقل و متمایز از اجزای خود تشکیل دهند تا کارکرد یا محصول مشخص داشته باشد.

انقلاب اسلامی ایران بر پایه این اعتقاد صحیح و قطعی شکل گرفته که اسلام، دارای نظامی اجتماعی است، و انقلاب روش و منش جدیدی را برای اداره جوامع و تنظیم امور مردم نوید می‌دهد، و سعادت و بهروزی جوامع را در گروی عمل به چنین

روش و منشی می داند.

مرحله‌ی «نظام‌سازی» یکی از مراحل اساسی جهت ورود به مرحله‌ی «تمدن‌سازی» است. از اینرو لازم است نظاماتی بومی و مبتنی بر مبانی اصیل اسلامی طراحی شود که تجلی‌گر کارآمدی دین در تمامی عرصه‌های حیات اجتماعی باشد.

کمیته امداد امام خمینی (ره) به عنوان بخشی مهم از نظام اسلامی متکفل رسیدگی به نیازمندان شده است و ضروری است «نظام مددکاری امداد امام^۱» به عنوان بخش مهمی از پازل کلان نظام اسلامی طراحی و مستقر گردد. وجود برخی از مسائل در حوزه مددکاری، بیانگر ضرورت مضاعف طراحی و استقرار این نظام است. برخی از این مسائل عبارتند از:

(۱) شکاف فلسفی و تئوریک: رعایت اصل یکپارچگی در طراحی نظامات امری ضروری است. از اینرو می‌بایست نوعی پیوستگی میان فلسفه، نظریه، ارزش و روش وجود داشته باشد. متأسفانه به دلیل فقدان نگرش نظام‌مند در حوزه مددکاری، شاهد نوعی شکاف در فلسفه، نظریه و روش‌های مرسوم مددکاری هستیم. به عنوان مثال در حالیکه توجه به کرامت، عزت نفس و حرمت ذاتی انسان‌ها به عنوان یک ارزش اسلامی مورد تأکید قرار گرفته لیکن برخی از روش‌های رایج مددکاری، ناقص این ارزش مهم هستند.

بنابراین از سویی با خلأ نظریه‌پردازی مواجه هستیم و از سوی دیگر شاهد عدم انطباق روش‌های عملیاتی با مبانی فلسفی درون دینی هستیم.

(۲) فقدان سازو کار مناسب جهت بهره‌گیری مؤثر از ظرفیت‌ها و منابع اجتماعی: در گفتمان دینی برای مقابله با فقر، سازوکارهای متعددی پیش‌بینی شده است. از جمله می‌توان به ظرفیت‌های بی‌بدیل جامعه از قبیل شبکه ارحام، خانواده و همسایگان اشاره نمود. بعلاوه، در سطحی کلان‌تر، واجب است که مسلمانان به امور یکدیگر اهتمام داشته باشد و یک مسلمان نمی‌تواند نسبت به مشکلات سایرین بی‌تفاوت باشد. در دین مبین اسلام، کمک به دیگران از حد یک توصیه فراتر رفته و در شرایطی جزء وظایف قطعی و شرعی یک فرد فرض می‌شود. همچنین علاوه بر منابع فوق، نباید از ظرفیت مؤسسات خیریه و تشکل‌های مردمی و داوطلبانه نیز غفلت نمود. حال آنکه در مددکاری رایج، سازوکار مناسبی جهت بهره‌گیری مؤثر از این ظرفیت‌ها و منابع پیش‌بینی نشده است.

(۳) عدم انطباق با اقتضائات جامعه هدف کمیته امداد امام خمینی (ره): کمیته امام خمینی (ره) اقشار مختلفی از جامعه را مورد حمایت قرار می‌گیرد که در این میان: سالمندان، زنان سرپرست خانوار، کودکان و ایتم‌داران بیشترین فراوانی هستند. هر یک از این گروه‌ها، دارای اقتضائات خاص است و مددکاری عمومی رایج نتوانسته است پاسخگوی اقتضادات خاص هر یک از این گروه‌های هدف باشد. به عبارت دیگر، با عنایت به تقسیم کار ملی، هر یک از نهادهای حمایتی متولی قشر خاصی از نیازمندان شده است و لازم است نظام مددکاری آن به گونه‌ای طراحی گردد که پاسخگوی نیازهای خاص جامعه‌ی هدف آن‌ها باشد. از این منظر، لازم است در طراحی نظام مددکاری امداد امام (ره) به اقتضائات خاص جامعه‌ی مورد حمایت این نهاد توجه شود.

(۴) نبود سازوکار برای شناسایی نیازمندان: مطابق آموزه‌های اصیل اسلامی، کارگزاران اسلامی مکلف هستند رسیدگی به نیازمندان را در صدر امور قرار دهند. پیش‌فرض رسیدگی به نیازمندان، پیش‌بینی سازوکاری برای شناسایی نیازمندان با رعایت اصل عزت‌نفس و کرامت ایشان است، چرا که به تعبیر قرآن کریم برخی از نیازمندان چنان ظاهر خویش را حفظ می‌کنند که جاهل از شدت عفت نفس آنان چنین می‌پندارد غنی و بی‌نیازند^۱. روش‌های مرسوم مددکاری "تقاضامحور" هستند

و بر این مبنای، صرفاً نیازمندی از خدمات بهره‌مند می‌شود که به واحدهای مددکاری مراجعه می‌نمایند و نیاز خویش را ابراز می‌کنند. در حالیکه اولاً؛ در آموزه‌های اسلامی تأکید می‌شود که باید تلاش شود نیاز نیازمند قبل از آنکه آن را ابراز کند برآورده شود (به دلیل ضرورت عزت نفس ایشان)، ثانیاً: برخی از نیازمندان به دلایلی (تعفف، عدم دسترسی، عدم آگاهی و ...) قادر به ابراز نیاز خود نیستند.

۵) کم توجهی به بنیان «خانواده» به عنوان سلول اصلی جامعه اسلامی: در آموزه‌های اصیل اسلامی، «خانواده» سلول اصلی جامعه است و همه تلاش‌ها باید در راستای تحکیم و تعالی آن صورت گیرد. روش‌های مرسوم مددکاری عنایت لازم را به این موضوع نداشته و در مواردی ناقض آن می‌باشند. بنابراین نظام مددکاری امداد امام^۹ می‌بایست به نحوی باشد که به بازسازی، تحکیم و تعالی خانواده به معنای خاص و عام آن (شبکه ارحام و ذی‌القربی) مدد نماید.

موارد فوق‌الذکر صرفاً برخی از مسائلی است که مددکاری رایج پاسخگوی آن نبوده و لازم است در قالب طراحی «نظام مددکاری امداد^۹»، سازوکاری جهت پرداختن به آن‌ها فراهم گردد. طراحی و استقرار نظام مددکاری امداد امام^۹، در بند سوم سیاست‌های احسان و حمایت از نیازمندان^۲ مورد تأکید قرار گرفته است و رویکردهای مورد نظر در طراحی نظام مذکور نیز در ۹ بند ذکر شده است.

بنابراین هدف از پژوهش حاضر طراحی نظام مددکاری امداد امام^۹ مبتنی بر مبانی اصیل اسلامی با لحاظ کردن اقتضائات جامعه هدف و نیز رویکردهای نه گانه مصرح در بند سوم سیاست‌های احسان و حمایت از نیازمندان است.

ب) اهمیت و ضرورت انجام پژوهش:

ضرورت انجام پژوهش حاضر از چند منظر قابل تبیین است:

۱) ضرورت پاسخگویی به نیازها: بخشی از این ضرورت از آن جا برخاسته که امروز اسلام در برابر مکاتب مختلف مطرح است، از این رو باید دیدگاه‌های خود را بیان کند. در برابر نظام‌های اجتماعی، اقتصادی، تربیتی معاصر نمی‌توان به بیان کلیات بسنده کرد. این ضرورت، نگرش کلان و نظام‌مند به مجموعه دین را در پی دارد. ضرورت نظام‌سازی، ضرورت پاسخ دادن دین است به مجموعه نیازهای انسان در عرصه‌های مختلف حیات فردی و اجتماعی بشر.

۲) خلأ تئوریک و عملی در این حوزه: تاکنون تلاش منسجم و هدفمندی در راستای تئوریزه کردن مددکاری امداد امام(ره) صورت نگرفته است. از سوی دیگر، برخی از روش‌های رایج در مددکاری نیز نتوانسته است پاسخگوی مسائل موجود در این عرصه باشد.

۳) فواید کاربردی: انجام پژوهش حاضر دارای فواید و مزایای متعددی است که از آن جمله می‌توان به تئوریزه کردن مددکاری امداد امام(ره)، ارائه مدلی برای بهره‌گیری مؤثر از ظرفیت‌ها و منابع اجتماعی، ارایه روش‌های مددکاری منطبق با اقتضائات جامعه مورد حمایت، ارائه مدلی برای توانمندسازی جامعه مورد حمایت، ارائه مدلی برای شناسایی نیازمندان و ... اشاره نمود.

۴) اقتضائات خاص جامعه مورد حمایت: ضرورت توجه به اقتضائات خاص جامعه مورد حمایت کمیته امداد امام(ره) و ناکارآمدی مدل‌های عاریتی، مویده ضرورت طراحی نظام مددکاری امداد امام(ره) است.

۵) ویژگی‌های خاص مددکاری در امداد امام(ره): کمیته امداد امام خمینی(ره) به عنوان بزرگترین نهاد حمایتی

کشور، در سراسر کشور خدمت‌رسانی می‌کند. گستردگی فعالیت مددکاری با فعالیت قریب چهار هزار مددکار و تنوعی از اقشار مددجویان و نیازها، طراحی نظام مددکاری امداد امام(ره) را اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. علاوه بر موارد فوق، تصریح " بند سوم سیاست‌های احسان و حمایت از نیازمندان" و «حکم ۳۸ برنامه پنج ساله ششم امداد امام(ره)» مبنی بر طراحی و استقرار نظام مددکاری امداد امام(ره) نیز بیانگر اهمیت مضاعف انجام این پژوهش است.

ج) اهداف:

ج-۱) هدف اصلی:

طراحی نظام مددکاری امداد امام (ره) با لحاظ کردن رویکردهای مندرج در بند سوم سیاست‌های احسان و حمایت از نیازمندان

ج-۲) اهداف فرعی:

- تنقیح مبانی نظری مددکاری کمیته امداد امام خمینی^{۹۹} (فلسفه، اهداف، ارزش‌ها، اصول و پیش‌فرض‌ها)
- تعیین اجزاء نظام مددکاری امداد امام(ره)، تعریف نقش و ارتباط منطقی اجزای نظام
- طراحی زیرسیستم بهره‌مندی از ظرفیت‌های برون‌سازمانی در توسعه فعالیت مددکاری
- ارائه مدلی برای بهره‌گیری مؤثر از ظرفیت‌ها و منابع اجتماعی در بسط مددکاری (شبکه ارحام و ...)
- طراحی زیرسیستم شناسایی و اولویت‌بندی نیازمندان
- بازطراحی ساختار، فرایندها و روش‌های اجرایی متناسب با رویکردهای نه‌گانه
- ارائه مدل ساماندهی نیروی انسانی فعال در عرصه مددکاری
- ارائه مدلی برای رصد مستمر اثربخشی خدمات ارایه شده و تشخیص توانمندشدن جامعه مورد حمایت
- استانداردسازی خدمات و تعریف بسته‌های مستقل خدمتی
- اولویت‌بندی زمانی خدمات و تعریف خدمات آنی و اضطراری
- تدوین منشور اخلاقی مددکاران کمیته امداد امام خمینی(ره)

د) شرح درخواست:

- ارایه پروپوزال منطبق با RFP و مشتمل بر نقشه راه و شرح خدمات، جدول زمان‌بندی مراحل اقدام و آنالیز هزینه‌ها.
- طراحی نظام مددکاری کمیته امداد امام خمینی(ره) پس از تأیید پروپوزال توسط کارفرما و انعقاد قرارداد
- ارایه گزارش‌های منظم ماهیانه به هیأت داورى معرفی شده از سوی کارفرما و اخذ نظر اصلاحی
- مستندسازی مکتوب کلیه اقدامات و فعالیت‌های منجر به طراحی نظام مددکاری کمیته امداد امام خمینی^{۹۹}

ه) دستاوردها و خروجی‌های مورد انتظار:

- طراحی نظام مددکاری امداد امام(ره) که اولاً: مبتنی بر آموزه‌های اصیل اسلامی باشد، ثانیاً: رویکردهای نه‌گانه مصرح در بند سوم سیاست‌های احسان و حمایت از نیازمندان را لحاظ کرده باشد و ثالثاً: تأمین‌کننده اهداف تعیین شده باشد.
- مستند مکتوب اقدامات انجام شده در مسیر طراحی نظام مددکاری امداد امام(ره)

(ز) انتظارات از مجری:

تنظیم جدول زمان‌بندی، معرفی تیم تحقیق به صورت کتبی، رعایت قوانین و مقررات امداد امام[ؑ]، استفاده از آخرین منابع و مستندات موجود، گزارش مشکلات مشاهده شده در حین اجرای کار به منظور تحویل در موعد مقرر، حضور در کلیه جلسات مورد نیاز، اعلام نیاز کتبی الزامات مورد نیاز، گزارش دوره‌ای پیشرفت کار مطابق جدول زمان‌بندی، رعایت اصول محرمانگی اطلاعات به دست آمده، تحویل نسخه‌های پیش‌نویس و نهایی طرح.

(ح) مدت اجرای طرح:

حدأكثر ۲۴ ماه از زمان انعقاد قرارداد

(ط) عناوین مدارک و مستندات پیشنهادی جهت استفاده در تنظیم پروپوزال:

- اساسنامه کمیته امداد امام خمینی (ره)
- سیاست‌های مصوب هیأت امنای کمیته امداد امام خمینی (ره)
- احکام برنامه پنج‌ساله ششم کمیته امداد امام خمینی (ره)
- (سایر منابع، مدارک، مستندات به تشخیص مشاور)